सागरिका समिति पंजी. क्र. ८७६
NEWS PAPER'S REG. NO. 13073/67

सागरिका

चत्वारिंशद्वर्षेभ्यो निरन्तरं
प्रकाश्यमाना अन्तर्राष्ट्रियख्यातिं गता
संस्कृतशोधपत्रिका

पूर्वं प्रकाशितायाः सागरिकाया विशेषाङ्काः

१.	भारतीयसंस्कृतिविशेषाङ्कः	नवमवर्षे
२.	विश्वसंस्कृतसम्मेलनविशेषाङ्कः	दशमवर्षे
३.	कालिदासविशेषाङ्कः	द्वादश–त्रयोदशवर्षयोः
४.	ज्योतिषविशेषाङ्कः	षोडशवर्षे
५.	नाट्यवेदविशेषाङ्कः	सप्तदशवर्षे
६.	मध्ययुगीनसंस्कृतनाटकविशेषाङ्कः	अष्टादशवर्षे
७.	भट्टतौत–विशेषाङ्कः	द्वाविंशवर्षे
८.	रजतजयन्तीविशेषाङ्कः	पंचविंशवर्षे
९.	प्राचीनभारतीयसमाजदर्शनविशेषाङ्कः	ऊनत्रिंशवर्षे
१०.	मनुस्मतिविशेषाङ्कः	त्रयस्त्रिंशवर्षे
११.	आधुनिकसंस्कृतसाहित्यविशेषाङ्कः	पंचत्रिंशवर्षे
१२.	संस्कृतगौरवविशेषाङ्कः	षट्त्रिंशवर्षे
१३.	संस्कृतव्याकरणविशेषाङ्कः	षट्त्रिंशवर्षे
१४.	आधुनिकसंस्कृतगद्यकाव्ये स्वर्णकालविशेषाङ्कः	सप्तत्रिंशवर्षे
१५.	काव्यशास्त्रविशेषाङ्कः	ऊनचत्वारिंशद्वर्षे

सागरिका

एकचत्वारिंशद्वर्षे प्रथम-द्वितीय-अङ्कौ
(संयुक्ताङ्कः)

संस्कृते त्रैमासिकी शोधपत्रिका

४१/१–२
विक्रमसंवत् २०६६–६७

सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम्

सागरिका

संस्कृतत्रैमासिकी

विक्रमसंवत् २०६६–६७

एकचत्वारिंशद्वर्षे प्रथम–द्वितीय–अङ्कौ

(संयुक्ताङ्कः)

४१/१–२

पौष–चैत्र, २०६६–६७ विक्रमाब्दे

संस्थापकः प्रधानसम्पादकश्च

रामजीउपाध्यायः

सम्पादकौ

राधावल्लभत्रिपाठी

कुसुमभूरिया दत्ता

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

सदस्यताशुल्कम्

वार्षिकम्	(प्रतिव्यक्ति)	१०० रूप्यकाणि
आजीवनम्	(प्रतिव्यक्ति)	१००० रूप्यकाणि
आजीवनम्	(प्रतिसंस्थम्)	२००० रूप्यकाणि
प्रत्यङ्कम्		२५ रूप्यकाणि
अस्याङ्कस्य मूल्यम्		५० रूप्यकाणि

अङ्कप्रकाशनम् प्रतिवर्षम् -

आषाढ–आश्विन–पौष–चैत्रमासेषु
(जून–सितम्बर–दिसम्बर–मार्च)

पत्रव्यवहारसङ्केत्तः

प्रो. कुसुम भूरिया दत्ता
संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् – ४७० ००३
दूरभाष–फैक्स – ०७५८२–२३४३६६
e-mail : radhavallabh2002@gmail.com
kusum_bhuria@yahoo.in

कंपोजिंग : अब्दुल नवेद कुरैशी
डॉ. हरीसिंह गौर विश्वविद्यालय, सागर–४७० ००३

प्रकाशिका

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः, डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम्

SĀGARIKĀ

(Quarterly Research Journal in Sanskrit)

Year 41, No. 1-2
December 2009 - March, 2010

Founder General Editor
Ramji Upadhyaya

Editors
Radhavallabh Tripathi
Kusum Bhuria Datta

Sāgarikā Samitiḥ
Department of Sanskrit
Dr. H.S. Gour University
Sagar (M.P.)

Subscriptions

Annual		Rs.	100=00
Life-membership	(Individual)	Rs.	1000=00
	(Institution)	Rs.	2000=00
Each Vol.		Rs.	25=00
This Vol.		Rs.	50=00

Four issues every year
(June-September-December & March)

Postal Address
Prof. Kusum Bhuria Datta
HoD, Sanskrit
Dr. H.S. Gour University,
Sagar (M.P.) 470 003
Phone/Fax 07582-264366
e-mail : radhavallabh2002@gmail.com
kusum_bhuria@yahoo.in

Composing : Abdul Naved Qureshi
Dr. H.S. Gour University, Sagar (M.P.)

Published by
Sāgarikā Samitiḥ
Department of Sanskrit
Dr. H. S. Gour University
Sagar (M.P.)

अनुक्रमः

१.	राज्ञः पथप्रदर्शको मात्यः	*हेतरामकछवाहः*	७
२.	प्रथमे हि विद्वांसो वैयाकरणाः (मम्मटाचार्यस्य व्याकरणवैदुष्यम्)	*पूर्णिमा केळकर*	२३
३.	आधुनिक–चिकित्सा–क्षेत्रे ॐकारस्य महत्त्वम्	*पूनम गुप्ता*	३१
४.	बहत्त्रय्यां प्रतिबिम्बितं ज्ञानविज्ञानम्	*डॉली जैन*	३४
५.	भार्गवीयमहाकाव्यस्य काव्यशास्त्रीयं वैशिष्ट्यम्	*सनन्दनकुमारत्रिपाठी*	४१
६.	श्रीमद्भगवद्गीताया यज्ञविवेचनम्	*मीरा द्विवेदी*	५६
७.	संस्कृतसाहित्ये आचार्यदिगम्बरमहापात्रस्य योगदानम्	*नारायणदाशः*	६६
८.	चिरञ्जीव्यादेषा शुभगुणधना 'ज्ञानमती'	*भागचन्द्रो जैनो 'भागेन्दुः'*	६३
६.	न्यायसिद्धान्तमुक्तावल्यामाख्यातार्थ–विचारः	कृष्णपददास अधिकारी	६८
१०.	वाक्यपदीयोक्तव्याकरण– दर्शने मोक्षस्वरूप विमर्शः	विन्ध्येश्वरीप्रसादमिश्रो 'विनयः'	१०६
११.	पञ्जाबप्रदेशीयसंस्कृतपत्रिकायां ''विश्वसंस्कृतस्य'' योगदानम्	लालाशङ्कर गयावालः	१११
१२.	वैदिकसाहित्ये सष्ट्युत्पत्तिविवेचनम्	ट्विंकल बंसल, लालाशंकर गयावाल	११६
१३.	आचार्यराजशेखरस्य शब्दानुशासनम्	कमलाप्रसाद पाण्डेयः	१२३
१४.	श्रीमद्भागवते राजधर्मः	दिनेशकुमारगर्गः	१२६
१५.	महर्षेः दयानन्दस्य प्राजातान्त्रिकं दर्शनम्	पूर्णचन्द्रउपाध्यायः	१३५
१६.	ब्रह्मपुराणे वर्णितं आदित्यमाहात्म्योपरि ऋग्वेद–प्रभावः	शीतांशु त्रिपाठी	१३६
१७.	ग्रन्थसमीक्षणम्	श्रीमती सुदेश आहूजा	१४६
१८.	ग्रन्थसमीक्षणम्	नारायण दाशः	१४६

सम्मान्याः सुधीपाठकाः!

पाठकविमर्शो नाम नूतनः स्तम्भः-

सुविदितमेव संस्कृतसाहित्यजगति सागरिकायाः सुदीर्घकालिकं शैक्षिकयोगदानम्। संस्कृते निरन्तरं प्रकाश्यमाना साम्प्रतमेकचत्वारिंशद्वर्षे प्रविष्टेयं शोधपत्रिका सागरिका सामाजिक–शास्त्रगतवैविध्यविषयानुस्यूता साहित्यजगति बहुप्रतिष्ठां भजते।

अत्र साहित्यप्रेमिणां संस्कृते गवेषणामूलकानि शोधपत्राणि सामाजिकोपयोगिन आलेखांश्च प्रकाशते।

प्रकाशितानामालेखानां शोधपत्राणाञ्च विमर्शाय आगामिन्यङ्के '**पाठकविमर्श**' इति नाम एकः स्तम्भः प्रारभ्यते। प्रकाशितवस्तुसन्दर्भे अस्त्यस्मिन् प्रकल्पे पाठकवर्याणां सहृदयानां वा विचारविमर्शाय शोभनावसरः। विचाराणां प्रकाशनमागामिन्यङ्के भविष्यति। तदर्थं नवीना विचाराः समुत्कृष्टशोधपत्राणि चामन्त्र्यन्ते, (सर्वं सङ्गणक–यन्त्रटङ्कितं सी.डी. सहितं च प्रेषणीयम्।)

पत्रिकाया अयमङ्कः विश्वव्यापिजालपुटे (internet) समुपलब्धः, तत्रापि अवलोकयितुं शक्यते।

Visit us : www.sanskritsagar.com

सम्पादकः

नोट

सम्मान्याः ग्राहकवर्याः!

सहर्षं सूच्यते यत् सागरिकाया आजीवनसदस्यानाङ्कृते ४५० रूप्यकाणि अतिरिक्त डाक–व्ययप्रेषणे उपलब्धप्राचीना अङ्काः निश्शुल्कं प्रदास्यन्ते।